

EL CANÇONER DE L'ALBUFERA I SA MARJAL

Pau Mateu Vives

En aquesta comunicació volem presentar una cinquantena de cançonetes, la majoria inèdites, que fan referència a l'Albufera de Mallorca i a les marjals de sa Pobla i Muro, així com les activitats que l'home hi ha desenvolupat als darrers cent cinquanta anys. El treball que ara presentam no pretén ésser exhaustiu: ací, la nostra intenció és presentar un recull, no conclòs, de la cançonística albuferera i marjalera amb la finalitat de completar els ja publicats amb aquest conjunt de cançonetes, moltes d'elles inèdites fins hores d'ara. A posteriors recerques esperam poder completar-lo i ampliar-lo més acuradament amb la integració d'altres aspectes que envolten el món marjaler i albuferenc, com ara els econòmics i els socials. Cal fer esment en la manca de dades biogràfiques dels creadors de les cançonetes, que ens resulten del tot desconegudes.

El treball, doncs, s'estructurarà de la següent manera: primer de tot, i després d'unes breus consideracions prèvies, passarem a analitzar les fonts, els altres reculls de cançoners i gloses, la seva mètrica i música, per acabar referint-nos al seu origen, antiguitat, difusió i llenguatge.

INTRODUCCIÓ

A l'hora de definir què és cançó popular he acudit als treballs dels autors del nostre país que han treballat sobre aquest particular. Em referesc en concret a Francesc de Borja Moll¹ i Rafel Ginard², ambdós grans estudiosos de la nostra cultura tradicional. Ells defineixen la cançó popular com la manera amb què el poble expressa vivament la seva concepció del món i de la vida.

També cal destacar un altre dels aspectes de la cançó o del cançoner, assenyalat per un altre gran estudiós de la nostra cultura, Josep Massot i Muntaner³ quan, en la seva introducció a les Cançonetes Mallorquines recollides per Marià Aguiló, qualifica les *corrantes* com a document social: "*Tanmateix, Marià Aguiló no és limitat al plaer estètic que li proporcionava un bon nombre de gloses. Ben al contrari, s'adonà, amb la seva intuïció penetrant, que totes plegades formen la fotografia més fidel que un poble pot tenir feta per ell mateix sense pensar s'ho, i comentà que en aquesta poesia si senten els batechs del cor com a cap altre i que tota ella resplendeix de veritat encara més que de bellesa y exa per cert no hi manca.*"⁴.

---

¹Moll, Francesc de B. (1979): "Assaig d'estudi preliminar" a El Cançoner popular de Mallorca. Volum I. Ed. Moll. Palma. p. XIII-LXXXIV.

²Ginard, Rafael. (1981): El Cançoner popular de Mallorca. Palma. Ed. Moll.

³Massot i Muntaner, Josep. (1985): "Introducció, transcripció i notes" a Cançonetes Mallorquines recollides per Marià Aguiló. Barcelona. Ed. Barcino. p. 7-34.

⁴Massot i Muntaner. Op. cit. p. 10.

I efectivament, la lectura i l'estudi de les gloses ens retorna la visió de la nostra ruralia que tenien els nostres majors. Una realitat que ens allunya d'una visió idíl·lica i bucòlica de la vida dels pagesos i jornalers. Aqueixa visió, sovint instrumentalitzada per certes institucions i actituds polítiques és la que, de forma totalment descontextualitzada, se'ns ofereix a nadius i forasters, fent-nos creure que vivim en la millor de les societats; on els seus habitants vivien i viuen contents i feliços, aliens a qualsevol tipus de conflictivitat social, econòmica i política. És el tòpic de l'Illa de la Calma.

Aquest aspecte, d'importància prou significativa, és ben present en el Cançoner de l'Albufera i ens permetrà aprofundir en l'estudi de la influència que aquest medi físic i l'entorn socioeconòmic que l'ha envoltat han tengut sobre unes determinades comunitats humanes: les de Muro i sa Pobla.

LES FONTS

La present recerca sobre el Cançoner de l'Albufera, va prendre forma quan vaig escollir aquest tema per presentar a l'assignatura d'Antropologia Cultural i Etnologia de 5è d'Història. Abans, mogut pel meu interès per la cultura popular, havia anat recollint tot un seguit de cançonetes, refranys, endevinalles... inèdites en la seva majoria. Aquesta recerca prèvia em permeté adonar-me de l'existència d'un material que es referia a uns indrets a on s'havia desenvolupat bona part de la vida socioeconòmica de Muro: en concret, la Marjal⁵ i l'Albufera. Aleshores, vaig intensificar la recerca per tal d'encetar-ne el seu estudi.

Com a principals informadors he d'esmentar la meva tia Francina Aina Vives de 86 anys que, amb gran memòria fina, no es cansava d'aconhortar el meu desig de recollir tot aquell tresor que rajava dels seus llavis. També madò Margalida Ballester -Molines- de 80 anys amb la mateixa memòria que la meva tia, per desgràcia avui molt mancabada, em recità un rosari de cançons que em resultaren ben aprofitables. Elles, foren les primeres informadores i per tant a elles corresponen el major nombre de cançons que figuren en el recull. Ara bé, amb la intenció de completar el corpus, em vaig adreçar posteriorment a d'altres informadors que em repetiren moltes de les cançonetes que ja sabia per via de ambdues col·laboradores; i també de novel·les que jo desconeixia i que poc a poc anaven engrandint el ramell. Per tant, vull citar aquí aquests altres informadors desinteressats, Gabriel Ferriol i Antoni Sales -es Valencià-. He d'agradir la col·laboració del bon amic Xisco Lillo, guarda que fou de l'Albufera. Amb ell organitzarem una vetla amb un estol d'abrinades pobleres: Antonina Buades, na Paula Alomar -Figuera-, a més de madò Betza i Na Carbonera amb qui passarem unes hores molt agradables. A tots ells vull donar les gràcies per la seva paciència. Sense ells, al cap i a la fi, no hauria estat possible haver duit endavant aquesta feina.

---

⁵Terenys inundats guanyats a base de l'acumulació del fang o llot en petites parcel·les que es mantenen irrigades per l'aigua capil·lar, separats entre ells per siques d'aigua.

Conscients de l'existència d'altres reculls i de cançons publicades en revistes, hem intentat reunir tot aquest material dispers en l'estudi que aquí hem elaborat. Cal tenir present, però, que aquest recull pot ser incomplet, i això bàsicament per dos motius: l'un és la convicció que part de la informació resta oculta dins la memòria dels nostres majors; l'altre el possible oblit en la consulta d'alguns treballs que puguem contenir dades adients per als nostres objectius.

Així, les obres i revistes on hem pogut localitzar cançonetes són les següents: el Cançoner Popular de Mallorca⁶ on apareixen un total de 17 cançons dins els diferents apartats en que està dividida l'obra; les Cançonetes Mallorquines⁷ amb dues cançons a l'apartat de tòpiques; el Cançoner Musical de Mallorca⁸, on hi ha tres cançons, quatre en el recull de Cançonetes Menorquines⁹ i quatre més en els Cuadernos de Música Folklórica Balear¹⁰. Hem consultat també les revistes de: Sa Marjal¹¹ on hi ha sis glosades llargues de diferents autors de principis d'aquest segle, i Uialfàs¹² amb tres cançons. Així com d'altres obres que es relacionen a la bibliografia.

MÈTRICA I MÚSICA

Es tracta de cançons curtes, que consten normalment de quatre versos; n'hi ha algunes de cinc i de sis i, fins i tot, de més versets. La rima és la consonant, no sempre perfecta, si bé algun cop sols s'arriba a l'assonància. Els versos són generalment heptasíl·labs, però no manquen exemples d'altres metres. Val a dir que, a efectes de la rima, el que compta és la fonètica mallorquina, i una mostra molt significativa són els mots "albufera" que a Muro i sa Pobla pronuncien "bufera" i "prat" pronunciada "parat", essent l'ortografia que hem adoptat la més dialectitzant possible per així ésser més fidels al parlar del poble¹³.

Pel que fa a les tonades aquestes han estat recollides en una cinta cassette, gràcies a la bona disposició de les informadores. Cal esmentar que alguns dels reculls¹⁴ porten partitures amb diferents tonades.

En el Cançoner Musical de Mallorca, Josep Massot i Planes¹⁵ fa un comentari prou interessant: *En aquets pobles, Muro i Sa Pobla, potser més que als altres, els qui canten*

---

⁶Ginard Bauçà, Rafel. (1979): El Cançoner Popular de Mallorca. Volums I, II, III i IV. Palma. Ed. Moll. Segona Edició.

⁷Massot i Muntaner. Op. Cit.

⁸Massot i Planes, Josep. (1984): Cançoner Musical de Mallorca. Palma. Ed. Caixa de Balears, "Sa Nostra".

⁹Ferrer Ginard, Andreu. (1981): Cançonetes Menorquines. Menorca. Edicions Nura.

¹⁰Aguiló Fortesa, Gaspar. (1961): Cuadernos de Música Folklórica Balear. I. La Puebla-Mallorca

¹¹Sa Marjal. (1909): Any I. Tom I. Sa Pobla.

¹²Uialfàs. (1958): "Sa vau des plantar". Any II núm. 41. La Puebla.

¹³Les cançons provinents d'altres reculls, se'ls ha respectat la seva ortografia.

¹⁴El Cançoner Musical de Mallorca i Cuadernos de Música Folklórica Balear Op. Cit.

¹⁵Massot i Planes. Op. Cit. p. 20.

comencen la lletra amb "Ai" i intercalen la mateixa exclamació en el transcurs de la cançó, davant cada vers". Això és cert i les seves melodies són bastant diferents de les d'altres pobles, fins i tot dels més apropats geogràficament. Del mateix autor és el següent comentari: "El conreu de l'arròs és d'introducció moderníssima a Mallorca i només als terrenys de l'Albufera, entre Muro i Sa Pobla. Per tant, no hi pot haver cants tradicionals per a acompanyar aquestes feines i els usats actualment són importats o bé aplicats d'altres tasques. La mateixa lletra d'aquestes cançons no pot ésser més banal ni més vulgar. Amb tot, les tonades que segueixen són les acostumades i, per tant, com es tracta d'una col·lecció, les transcriu"¹⁶.

Sota el títol de "Conreu de l'arròs" i dins l'apartat de "Feines del camp a l'aire lliure" recull tres tonades característiques dels treballs que es realitzaven a l'Albufera: la tonada de sembrar arròs, la de segar arròs i la "des birbar s'arròs" (llevar l'herbei, entrecavar per llevar les males herbes). És cert que els cants que acompanyen les feines que requeria el cultiu de l'arròs havien d'ésser per força adaptacions d'altres de feines semblants. Ara bé, hi ha prou indicis per suposar que al llarg dels anys aquestes tonades anaren evolucionant, fins al punt que pensam que no és aventurat afirmar que les tonades de plantar i la de segar arròs, tenen entitat pròpia que les diferencia de la resta de les tonades.

A més, hi caldria incloure les tonades de treure aigua amb carabassot o "llatres" i la de treure aigua a la sínia, tonades que Massot no recull i que acompanyaven aquestes feines a la marjal. Aquestes tonades per força havien d'alleugerir la monotonia i la feixuguesa d'ambdós treballs seguint el ritme que aquests marcaven.

Quan el grup de treballadors era nombrós, el cantar es convertia en una mena d'esplai, de descans i a l'hora d'estímul; en una via d'intercanvi d'informació a través de les cançons i en l'aprenentatge de noves. La feina en comú solia provocar l'aparició d'una certa rivalitat en l'execució del cant, essent un motiu d'orgull ésser reconegut per a tots com a bon cantador. Tampoc no hi mancava la rivalitat entre grups de jornalers i cantadors dels dos pobles, els de Muro envers els de sa Pobla, fet que explica que els marjalers de cada poble conrassin diferents zones de l'Albufera i, si era possible, no treballassin junts.

Avui aquestes tonades només són recordades per la gent major, fonamentalment dones, d'aquí la dificultat per a recollir-les, ja que moltes no es veuen amb coratge de cantar-les a causa de la seva edat; a més de no poder ésser reproduïdes en el context que els donà lloc, és a dir, durant les feines del camp. Així doncs, podem afirmar que aquesta expressió de la nostra

---

¹⁶ Una opinió ben diferent sobre la qualitat i l'entitat de la tonada de plantar arròs és l'exposada per Joan Llabrés Ramis i Jordi Vallespir Soler a l'apartat "arrosser" del seu llibre *Els Nostres arts i oficis d'antany* fan el següent esment: "Summament melosa i aferradissa és la tonada del sembrar arròs. Els sembradors es van alternant en dos grups, homes i dones amb veus ben llambrineres, repetint els mots de les cançons. Un dia que ens hi trobàvem, vàrem quedar totalment embadalits, mans fentes, sols escoltant aquells dos rossinyols de primavera."

cultura popular es troba completament morta des del moment que no s'ha pogut transmetre oralment i, molt manco un cop abandonats els cultius que feren possible la seva creació i existència. La mecanització de les tasques del camp, el seu progressiu abandonament i els canvis de mentalitat, fan del tot impossible la seva recuperació. Sols ens queden les lamentacions.

Aquestes tonades que acompanyaven les tasques agràries que es realitzaven a la Marjal i a l'Albufera, eren una creació cultural i una forma d'expressió pròpia de les dues viles ja esmentades; i aquesta pèrdua cultural és un escapçament més de la nostra identitat com a poble. Haurem recollit algunes cançonetes i haurem enregistrat part de les tonades, però el que no haurem pogut fer és mantenir-les vives.

ORIGEN I DIFUSIÓ

La poesia oral, les gloses, són una manifestació característica de la pagesia mallorquina, on hi fixa la realitat de tot allò que l'envolta, que en el nostre cas seria tot el món que gira entorn de l'Albufera, i sempre des de la visió del creador anònim o concret que és el glosador i el posterior arrelament en la resta del poble que l'ha feta seva.

La glosa, la cançoneta (com aquella possible part de la glosada que millor acceptació hagi pogut tenir per part dels receptors) pot contenir en ella mateixa tota una càrrega ideològica difosa pels seus creadors. Els glosadors, en paraules del Pare Ginard: "*...eren homes d'estament humil, sense lletres, que no se guanyaven la vida glosant, sinó exercitant-se en qualque ofici. El ram de les gloses no donava per viure. Eren menestrals, conradors o mestres de paret seca.*" El glosador és, doncs, un membre d'una comunitat rural o en tot cas marcada pel predomini de la cultura pagesa.

"Homos il·literats, però vius de potències, observadors dels fenòmens naturals, coneixedors de la vida i el llenguatge, de contestes ràpides i afuades..." El glosador és un individu més de la pagesia que viu del que li dóna la terra, coneixedor dels cicles naturals i que està amarat de la seva cultura.

Les cançons aquí reunides, com totes les que integren altres cançoners, no tenen autor conegut, tot i que possiblement ho fos en el moment de la seva creació. Per la seva temàtica hem de pensar que havia d'esser algú dels pobles de la comarca.

Les glosades o composicions llargues, estan compostes per un conjunt d'estrofes referides a una sola temàtica o a diverses, que, en cas d'esser així, normalment guarden relació entre d'elles. He integrat en el recull unes glosades de principis de segle publicades a la revista Sa Marjal completant la mostra de cançonetes. Aquesta revista convocà uns concursos de gloses, on a partir d'un lema els glosadors realitzaven la seva creació, essent la Marjal i el progrés econòmic de sa Pobla els principals protagonistes de les glosades.

La difusió es realitzava de forma oral i en alguns casos mitjançant plaguets (com és el cas del "*Monólech cómich y amb vers: Es bous a mi no'm fan po* " de Guillem Català Morro) que també reproduesc en part. Guillem Català situa part de l'acció dins l'Albufera, concretament a la finca de Son Sant Martí, coneguda a tota l'illa per la seva ramaderia de braus.

La difusió geogràfica del cançoner sempre ha estat un tema suggestiu. En el cas del Cançoner de l'Albufera sembla clar que el seu origen és Mallorca, i més concretament, algun dels pobles de la contrada que en revolta l'Albufera. Pot ser per aquest motiu no gaudeixen de la mateixa difusió illenca que la resta del Cançoner. Malgrat això, algunes d'elles m'han estat proporcionades per informadors de pobles com Maria i Santa Margalida, a més de les que presenta el Pare Ginard en el seu Cançoner recollides a d'altres pobles que no són Muro i sa Pobla; principalment a Santa Margalida i Llubí. Això pot indicar que el radi de difusió no supera els pobles més apropats, i que segurament fou durant les feines camperoles quan treballadors d'aquests pobles en contacte amb treballadors de Muro i sa Pobla degueren aprendre les cançons, tot i que tampoc són les que més referència fan a l'Albufera. Així degué ésser com passaren les quatre cançonetes de temàtica albuferera recollides a Menorca per Andreu Ferrer. Francesc de Borja Moll diu en la introducció del Cançoner Popular de Mallorca que: "*de Mallorca han passat moltes cançons a Menorca; en canvi poques cançons compostes a Menorca deuen haver passat a Mallorca, i poques mallorquines hauran passat a Eivissa*".

Podem assegurar, per tant, que la major quantitat de cançonetes han d'haver estat creades per glosadors i gent nadiua de Muro i sa Pobla, i d'aquí haver-ne passades algunes a ser conegudes a la resta de l'illa i fins i tot a Menorca.

ANTIGUITAT

Josep Massot i Planes en el Cançoner Musical de Mallorca comenta "*El conreu de l'arròs és d'introducció moderníssima a Mallorca i només als terrenys de l'Albufera, entre Muro i Sa Pobla. Per tant, no hi pot haver cants tradicionals per a acompanyar aquestes feines...*"

Des de antic l'home ha intentat treure'n, profit de l'Albufera. És possible que durant la dominació musulmana s'hagués introduït el cultiu de l'arròs i el cotó si bé no em tenim constància. Després de la conquesta catalana fou aprofitada per pastures, caça, pesca, llenya, etc. Més envant en els segles XVII i XVIII vegé modificats els terrenys que es guanyaven als marges externs denominats sa Marjal. Però serà cap a finals del segle XVIII i principis del XIX quan es presentaren alguns projectes de dessecació de l'Albufera. La primera iniciativa fou la de De Cauterac d'Ornezau el 1799, que proposava la dessecació a canvi de les terres dessecades. Les males condicions de salubritat, el constant focus de malària, tercianes i

quartanes motivaren la publicació de la Reial Ordre del 19 de novembre del 1851, en la qual es reconeixia oficialment la necessitat de dessecar l'Albufera i, alleugerir així, l'ambient malsà. No fou fins el 1856 quan l'enginyer Antonio López començà a construir alguns canals a l'Albufera: el canal d'en Palet, d'en Ferragut, de s'Ullastre, d'en Molines i d'en Conrado. El 1863 es fa una concessió a la "New Majorca Land Company" fundada a Londres pels anglesos J.F.Batenman i W.Hope, els quals encarregaren el projecte tècnic a dos enginyers, Grun i Waring. Vuit anys després, havien aconseguit dessecar 2.146 Hectàries (341 d'Alcúdia, 679 de sa Pobla i 1.126 de Muro). És en aquest context on trobam set cançonetes que fan referència a les obres de dessecació, dues d'elles provinents del recull de Marià Aguiló de finals del segle XIX i de les que comenta que són recents. De les set, tres d'elles provenen del cançoner menorquí amb el següent comentari "*sèrie que se canta sobre una prova que sembla que feren els anglesos d'aclimatar cotoneres, i que no degué donar resulta* ". De les recollides cap ens sembla anterior a les obres, per tant, podem establir la data de creació de les primeres gloses entre els anys 1856 i 1890.

A principis del segle XX Joaquim Gual de Torrella era el propietari de la finca de l'Albufera i l'arrendà a la "Compañía Industrial Balear S.A." que introduí nous conreus, principalment el de l'arròs duit per treballadors venguts de València. Però per motius d'una inundació, 1906, i els baixos preus de l'arròs la dita companyia abandonà l'explotació de la finca. L'administració tornà als Torrella. A partir d'aquests moments se cediren les terres, també per fer-hi arròs, en petites parcel·les dites "veles" en arrendament, a amitgers o en propietat, passant de l'explotació en gran propietat a l'explotació minifundista.

Aquesta gran tasca de transformació fou possible per l'existència d'una mà d'obra prop del medi a transformar, els poblers i els murers, adaptats a la dures condicions de la feina dins el prat i les males condicions de salubritat de l'entorn: la malària i els moscards. La manca de terres, concentrades en mans d'una minoria, i el fort creixement demogràfic de la població d'ambdues viles permetien l'aprofitament una mà d'obra jornalera poc qualificada a jornals molt baixos.

El 1938 s'instal·là una fàbrica de paper "*Celulosa Hispánica S.A.*". emplaçada al mig de l'Albufera, a sa Roca, que aprofitava el canyet per fer paper d'embalar. També en els anys quaranta es construïren uns estanys per a l'obtenció de sal al marge oriental de l'Albufera.

En l'arribada del "*boom*" turístic el conreu de l'arròs i d'altres activitats relacionades amb l'Albufera varen perdre importància econòmica, començant una forta pressió urbanística als seus voltants, substituint les activitats del sector terciari de serveis a les activitats agràries que fins aleshores havien estat dominats. Això provocà en un primer moment l'abandonament de l'Albufera i la seva progressiva degradació; posteriorment la seguiren les terres conrades del seu voltant, i avui gran part de la Marjal ja l'acompanya en aquesta lenta agonia de la nostra pagesia.

Així i tot, després de molts d'anys d'abandó i degradació, sembla que els polítics s'han adonat de la importància ecològica i cultural que representa aquest ecosistema per a Mallorca i han creat el Parc Natural de l'Albufera.

LA LLENGUA.

A més de la importància social, antropològica i folklòrica cal afegir la de l'estudi de la llengua. El cançoner conserva el parlar més pur, les expressions més nostres, ple de mots i arcaïsmes. Les gloses i glosats són l'expressió de la capacitat creadora del poble, dels glosadors, que a partir d'un llenguatge entenent, propi de la seva cultura material, natural i dels seus codis i sistemes de valors, és capaç de compondre imatges i comparacions d'una indubtable bellesa.

La fonètica i la morfologia són les pròpies del mallorquí, però en aquest cas representat per un subdialecte, que es parla a les viles de Muro i sa Pobla.

Quant al lèxic, són abundants els vocables que avui poden presentar dificultats, típics d'una societat rural, avui en desaparició; que a més es pot veure incrementada per la gran quantitat de paraules que fan referència als conreus de l'arròs i al món natural de l'Albufera, tal volta desconeguda per altres indrets de l'illa. Dir que el lèxic es troba molt poc contaminat de barbarismes i sols hi constatem dos castellanismes, "*frente*" i "*antes*". Tot seguit ressenyam els mots més significatius amb la definició que en fa el Diccionari Alcover-Moll:

- Bagatge: no registrat al DCVB. Conjunt de plantes, herbes, canyet, etc, que hi ha a les voreres dels canals, i que se segaven per mesclar amb els fems o per dur a la fàbrica per fer paper.

- Barquet: barca que s'emprava per recórrer els canals de l'Albufera. Era utilitzat com a mitjà de transport: s'hi traginava el bagatge, l'esquera, el peix i l'arròs.

- Bova: planta de les família de les tifàcies. Es fa pels aiguamolls i llocs d'aigua de curs lent. Les fulles, després d'esser assecades, s'utilitzen principalment per cordar cadires i folrar els coves del palangre.

- Esquera: no recollit al DCVB. Planta que se segava per a la alimentació dels animals, creix a les voreres dels canals.

- Falçó: Eina de la mateixa forma que una falç, però més petita i de fulla més robusta, i serveix per segar herba

- Fitora: forca de sis, set o més pues de ferro molt espesses, que serveix per pescar peixos i sobre tot les anguiles.

- Floca: Abocar, llançar paraules, frases, expressions que poden causar molèsties, ofensa, sorpresa, perjuí.

- Gavella: conjunt de manats o falcades d'espigues que el segador pot encloure dins la mà i que després es diposita en terra per a formar amb algunes gavelles la garba.

- Goix: conjunt de brins que neixen d'una mateixa tija, en aquest cas de la planta de l'arròs.
- Herbei: herba espessa que cobreix el sòl, canals d'aigua i safarejos.
- Jonquera: planta juncàcia, qualsevol de les anomenades joncs o que produeixen les tiges anomenades joncs.
- Malacó: terraplè que hi ha a les voreres dels canals de reguiu, perquè hi pugin passar les persones sense mullar-se els peus.
- Poncirs: fruit del poncemer, semblant a una llimona però més gros, d'olor agradable i polpa menys aspra que aquella.
- Porgueres: part no sotmesa a una acció ben feta; aquí és una mala cavada.
- Por de sa bufera: nom de l'aucell també conegut com queca o toret.
- Saluet de mar: remor que fa la mar a la Badia d'Alcúdia els dies de tempesta.
- Velló: mescla d'argent i coure, de què es feia moneda. Un real de velló equivalia a 25 cèntims de pesseta.

La temàtica.

Trob poc encertada l'afirmació de Josep Massot i Planes quan diu "*La mateixa lletra d'aquestes cançons no pot ser més banal ni més vulgar* ". A les cançons hi trobam constants al·lusions a la toponímia de la contrada com es ara: es Colombar, sa Roca, sa Font, etc. Crida molt l'atenció l'abundància de noms i malnoms de persones de Muro i sa Pobla o relacionades amb l'albufera: Xim Torrella, Toni Corró, Es València, Moret i Moreet, Calet, s'anglès, etc. Igualment abunden les referències a plantes i animals del prat i les classes d'arròs que s'hi conraven: esquera, bova, canyet, arròs bomba i moncalí; anguiles, moscards, etc. Temàtiques i esdeveniments semblants a la resta del cançoner popular mallorquí i no per això són qualificades de vulgars. El Cançoner de l'Albufera ha de reflectir allò que li és més immediat, bé siguin descripcions de la crua realitat o bé comparacions de gran bellesa, i això, amb paraules senzilles i entenedores per a tots: creadors i receptors. El que és vulgar per a un lletraferit no té perquè ésser-ho per la gent senzilla que hi troba un significat i un missatge prou important.

També hi són narrats fets reals, estris de sembra, el cicle biològic de l'arròs, les relacions de producció, el creixement de la població, l'emigració, les dures condicions de treball, el progrés econòmic, a més de tot un seguit d'esdeveniments de la vida quotidiana, etc.

RECU LL DE CANÇONETES

Començarem el recull amb les cançonetes que em semblen les més antigues i que fan referència a les obres de construcció dels canals per a la dessecació de l'Albufera:

1. El Sen Tinya té sa clau
de sa caixa dels doblers,
per pagar els jornalers
qui fan feina en el canal.¹⁷

2. El senyor de l'Albufera
fa *frente* en el general;
en es recó des canal
hi han posada bandera.¹⁸

3. Es senyor de s'Albufera
fa *frente* a un general:
a cada cap de canal
hi han posada bandera.¹⁹

4. En es recó des canal
ja n'han posada bandera.
Es senyor de s'Albufera ('bufera)
fa *frente* a un general.²⁰

El general al qual fan referència les tres darreres cançons podria ser el nom o la forma amb la qual eren coneguts els enginyers anglesos o tal vegada com devia esser conegut popularment J. F. Batenman, que havia obtingut la concessió per a la dessecació de l'Albufera

---

¹⁷Marià Aguiló. Op. Cit. p. 137. És el núm. 539 del seu recull i porta aquest comentari: local moderna d'Alcúdia. Marià inicià el seu recull el 1844 i l'acabà el 1871, si bé s'hi afegiren algunes aportacions posteriors. Per tant aquesta cançoneta ha de fer referència a les obres de l'enginyer López de 1856 o a les de Grun i Waring entre 1863 i 1871. Desconec qui puga esser el Sen Tinya; podria tractar-se d'un personatge real o tal vegada fictici.

¹⁸Marià Aguiló. Op. Cit. p. 137. És el núm. 540 del seu recull amb el comentari: "*Albufera d'Alcúdia*." En les dues cançons Marià empra l'article literari.

¹⁹Rafel Ginard. Op. Cit. Volum Tercer p. 112 amb el núm. 1.344 de l'apartat de localitats, està recollida a sa Pobla amb una variant també de sa Pobla del tercer vers: "*a's capdamunt d'es canal*."

²⁰D'un informador. Les dues parts de la cançó apareixen capgirades respecte de les anteriors. El castellanisme "*frente*" es repeteix a totes tres variants. També vull recordar que Albufera es pronuncia "*bufera*".

a canvi de les terres dessecades. Les cançons poden fer referència a algun enfrontament entre Batenman i el propietari per la dessecació del prat. La col·locació de banderes a cada cap de canal indica la finalització de les obres de construcció dels canals. D'aquestes obres ens donen més notícies les tres cançons recollides a Menorca:

5. S'enginyer és qui té sa clau
de sa caixa des doblers
per pagar es jornalers
qui fan feina en es canal.²¹

6. Ja comença a fer gotetes
i es torrent qui ja s'en ve;
mal s'endugui s'enginyer,
es taulons i ses casetes.²²

7. 'Rabassau sa cotonera
que's cotó n'és nat espès
i es senyor de s'Albufera
n'ha fet *frente* a s'inglès.²³

Per acabar aquest apartat de les gloses que ens parlen de les obres de transformació que es feren a l'Albufera ho ferem amb una estrofa del glosador pobler Sebastià Cladera -Pipes-:

---

²¹De Ferrer Ginard, A. (1981): Cançonetes Menorquines. Ed. Nura. Menorca, p.135. Número 8 de l'apartat "economia" i amb la següent nota: "*és una d'una sèrie que se canta sobre una prova que sembla que feren els anglesos d'aclimatar cotoneres, que no degueren donar bon resultat*". És idèntica a la mallorquina, sols canvia el personatge: el sen Tinya és substituït per l'Enginyer. El canvi d'una paraula, d'un personatge o d'un o dos versets i fins i tot la transformació total de l'estrofa fa que les variants siguin molt nombroses, repetint-se en tot el cançoner.

²²Ferrer Ginard, Op. Cit. p. 177-178 dins l'apartat de "maldició" número 3 i amb aquesta nota: "*aquesta és d'una sèrie que s'en canta sobre la prova que es feu per aclimatar el cotó a la nostra regió. No les hem pogudes aplegar totes*". L'equivalent mallorquina no ha estat recollida, això no significa que no existesqui. Aquesta cançó és una mostra de les dures condicions de treball que hagueren de suportar els treballadors, els quals, malgrat tenir feina i guanyar un jornal no els compensava el seu esforç i haver de treballar en un ambient malsà i a dins l'aigua, amb baixes temperatures a l'hivern i una calor humida a l'estiu.

²³Ferrer Ginard, Op. Cit. p. 193 a l'apartat de plantes núm. 12. La segona part de la cançó coincideix amb dos versets de les cançons 2, 3 i 4. Aquesta canvia el mot "inglès" pel de general, això ens pot ajudar a identificar aquest personatge, es general, de les recollides a Mallorca amb un dels anglesos. Pel que fa a la cotonera s'ha de dir que durant el període d'explotació de l'Albufera pel anglesos s'introduí el seu cultiu que més tard fou substituït per l'arròs, les patates etc, però continuar cultivant-se a diferents zones de la Marjal fins els anys cinquanta.

Me recort qu'essent atlot
casi no hi havia res,
y des que vengué s'inglès
qu'axugá aquell bassiot
se ha engrendit molt aquest clot
y es conradó molt s'ha estés;
y axí qu'está ben comprés
que tothom fa lo que pot.

També la Marjal, i enllaçant amb el final de l'estrofa d'aquests versos, experimentà canvis a les terres de garrigues i pinars improductives que en revoltaven l'Albufera, i s'ampliaren així, les terres de cultiu quan aquestes foren roturades i posades en explotació. La construcció de sínies i molins va afavorir el regadiu d'aqueixes terres primes de poca qualitat. Amb l'ajuda d'adobs químics, la introducció de nous cultius, fins aleshores poc coneguts (mongetes, patates, fesols, etc), l'esforç i la feina continuada de la gent dels dos pobles feren possible la creació d'una nova base econòmica fonamentada en una agricultura intensiva que produïa grans excedents, els quals podien ésser destinats a l'exportació. Aquesta nova font d'ingressos permeté un lent, però continuat creixement econòmic de les economies pageses de la comarca, millorant les condicions de vida, dels murers i dels poblers. Tots aquests canvis i avenços els recull el cançoner:

8. Terres primes de Marjals

un temps hi cantaven grins
i ara sinis i molins
treuen un gran capital,
mongetes com a poncins
i patates com a poals.
I a sa Pobla es fadrins,
corbates i corbatins,
pareixen de Can Verdà.²⁴

9. Terres grosses de Marjals:

un temps hi cantaven grins,
i ara amb sinis i molins
treuen un gran capital.
Patates com a poals,

---

²⁴Recollida d'un informador de Muro i també de sa Pobla. Aquesta glosa és la mostra de tot el que hem dit, roturació de les terres, la posada en regadiu, els productes que s'hi produeixen i la seva gran productivitat així com el sentiment de millora i progrés econòmic, fins al punt que arriba a afirmar dels conradors que en el seu dia de descans van tan ben mudats que no se'ls pot destriar dels fadrins de casa bona.

mongetes com a poncins
i es diumenges es fadrins,
enc que no siguin molt fins
corbates i corbatins
pareixen de Can Verdàl.²⁵

10. Terres primes de Marjal
primer hi cantaven grins
i ara sinis i molins
treuen un gros capital,
mongetes com a poals.
Per això tots es fadrins,
enc no siguin molt fins,
pareixen de Can Verdàl.²⁶

11. Sa paia no és ben igual
de cànnyom, fesols i bova.
I qualque vedella bona
la treuen de sa Marjal.²⁷

12. Sa Pobla no té igual
de cànnyom, fesols i bova
i qualque gavella bona
la treuen de sa Marjal.²⁸

---

²⁵Variant de Rafel Ginart. Op. Cit. Volum Tercer p. 113 amb el núm. 1.352 dins l'apartat localitats, "Sa Marjal". Amb les següents variants: pel primer vers "Un temps dins sa Marjal, Pob, Mu."; pel segon vers "només hi cantaven grins, Pob, Mu."; en el tercer "i entre sinis i molins Mu." i pel quart vers "donen un gros capital. Mu".

²⁶Rafel Ginard. Op. Cit. Volum Tercer p. 82, amb el núm. 858 de l'apartat localitats "Sa Pobla." Amb aquestes variants: segon vers "un temps hi cantaven grins, Mu." i en el cinquè vers "patates com a poals / i mongetes com a poncins. Llu." (Llubí). Hi podem observar la riquesa de variants del cançoner.

²⁷Rafel Ginard. Op. Cit. Volum Tercer p. 113 amb el núm. 1.351 de l'apartat localitat, "Sa Marjal." Recollida a sa Pobla. El cànem i el fesol eren dos dels productes més cultivats a la comarca i que poc poc foren substituïts per d'altres, el cànem era portat al Canal d'Amarador per ésser submergit i posteriorment poder ser tractat. La bova és una planta natural de l'Albufera, és emprada per a cordar cadires. I la vedella fa referència als grans ramats que pasturaven per dins el prat, essent els "Bous Maleits" de Son Sant Martí els de més renom.

²⁸Rafel Ginard. Op. Cit. Volum Tercer p. 82 amb núm. 856 de l'apartat localitat, "Sa Pobla." Recollida a Alcúdia amb algunes variants: en el segon "de cànnyom, lluquets i bova A; de cànnyom arròs i bova Mu." i el tercer vers "i qualque vedellà bona St. Marg."

13. Sa Pobla no té rival
de cànynom, fesols i bova
i qualque poblera bona
la treven de sa marjal.²⁹

14. Sa meva pena redobla
i los meus uis fan canal
en no veure sa Marjal
i es campanar de sa Pobla.³⁰

Aquest esperit de progrés econòmic i social que va portar la dessecació de l'Albufera i la roturació de les terres de la Marjal és troba molt més accentuat en els glosats que els glosadors de sa Pobla presentaren en el "*Segon certamen de glosadors Poblers*" celebrat el mes d'abril de 1908.

En el primer glosat que vos presentam hi trobareu moltes semblances en les cançons que més amunt he transcrit, segurament algunes parts d'aquests i d'altres glosats foren modificades, acurçades o ampliades i divulgades entre el poble.

La segona és una exaltació del cultiu de la patata que fins avui ha estat el cultiu més estès, juntament amb les mongetes, a Muro i sa Pobla, i que suposava la principal font d'ingressos per als nostres pagesos.

Sebastià Simonet de sa -Teulera- guanyà el primer accèssit del certamen que duia per tema "*Sa Marjal*".

SA MARJAL

LEMA:
¡ Ay si'ls tres durets
Jo pogués guanyar!
El xotet de Pasco
Poria comprar.

El Pare celestial
va creá el mon en sis días,
y jo, aquestes poesías
si de Deu tenc bones guíes

---

²⁹D'un informador. És una variant de les anteriors.

³⁰Rafel Ginard. Op Cit. Volum Tercer p. 82 amb el núm. 854 de l'apartat localitat, "*Sa Pobla*" i recollida a Santa Margalida. Expressa el fort sentiment de comunitat i de seguretat que transmet el grup, en aquest cas representat pel poble, el campanar, i el lloc on desenvolupa la seva activitat econòmica i de treball, sa Marjal.

les faré amb un temps igual.
Me dedic a sa Marjal
cregent que més dinés val
que moltes tresoreries.

Sa Marjal dona consol
perque la gent no pa tesca:
¡qu'es d'hermós, per un qui tresca,
veure corre l'aygo fresque
per dins aquell plenisol.
Y abans de sortir el sol
xalest cant de rosinyol
resona dins la verdesca.

Rosinyol que alegra cantes
cada dia dematí
no't canses de repetí:
« Sa Marjal es un jardí
de molt productoses plantes,
y unes floretes tan blanques
com sa neu demunt ses branques
que adornen el seu camí.»

¿D'aont pervé la riquesa
de Sa Pobla en general?
Per sa rigor natural
tota vé de sa Marjal,
axi heu creu la gent entesa.
¡Oh terré de gran noblesa!
Sa Pobla t'admira y besa
com a font alimental!

Sa Marjal es un jardí
que val millons de pessetes:
fesols, confits y monjetes
qui sap les centes saquetes
que cada any deuen cói.
Moltes de cases, per mí,
després dels granés omplí
ses sales les son estretes.

De faves, ordis y blat,
fesols, siurons y civada,
quant han cóida s'anyada
Sa Pobla n'es estibada,
com un barco carregat.
Quant han venut y cobrat
a dins Sa Pobla hey ha entrat
una inmensa dobberada.

A Catalunya no més
entre fesols y monjetes
y algunes altres cosetes...
qui sap les centes passetes
que giren a n-es poblés.
Gracias a Deu marjalés,
que cobrant molts de dinés
paga fer ses terras netes.

Aquest riquisim terré
que cobram y poseím,
de cada hora'l beneím
perque amb ell tenim
tot lo qu'hem de menesté.
A Sa Pobla estam molt bé
fent feyna en día fané
com a cavallés vivím.

¿D'ont ve es primé tirany
d'aquesta bona pastura?
Ve d'aquest pla d'hermosura
conradís d'horticultura
que fa dos esplets cada any.
Dona gust veurel enguay,
que si no té encuanre o engamy
s'anyada pareix segura.

Per últim daré final
de parlar d'un lloc tan bò.
Jo dic de boca y de cò
que a Sa Pobla hi ha sa flò
des conradís principal.
Bé porem di, cada qual,
que Sa Pobla en sa Marjal
es com una copa d'ò.

Si no dic més, cavallès,
d'aquest hermós territori,
si es curta un poc s'histori;
es que se meva memori
no sab cabilá res més.
Siguém bons y vertadés
y en morí estimats poblés
tots disfrutem de la glori.³¹

---

³¹Sa Marjal. (1990): Vol. I - Tom I. Any I, núm. 1 p. 8-10. Edició facsímil, Ajuntament de sa Pobla.

Martí Amer -Nyany- participà en el segon certamen de glosadors, on obtingué un diploma per la glosada titulada "*Sa Patate*".

SA PATATE

LEMA:

Qui essent jove no trabaya,
Quant es vey jeu a sa paya.

Dins Sa Marjal sa trobá,
fa poc, tan grossa patate,
que no hi va haver cap fragate
que la volgués embarcá;
y era per por de quedá
afonada dins la má,
y morirhí com una rate:
¡poréu pensá quina mate
com la devían regá!

S'altari feya sa mate
des llivell des *Puig d'Avall*,
y des que's seguí aqueix ball
no hi ha nigú que no rall
de tan colossal patate.

Dos mil porcs varen menjá
tot s'estíu de sa patate,
y la dexaren tan guape
qu'un forat come de rate
no més li varen trobá.

Els generals obligaren
an ets soldats donarné,
y empenyats en cabarlé
més de mil ne menjaren;
pero tots ells sol bastaren
per un poc comensarlé.

Des banyons de sa patate
cent vapors han carregats,
y dels demás qu'han quedats
coranta una fragate:
¡poreu pensar sa patate
si tendria bons costats!

Patate de Sa Marjal
y arrós de sa Bufera
y pollagrál am grexonera
es un diná de primera,
qu'es pot dá a un general.

No hi ha cap persona entesa

que no trob ser veritat,
que Sa Pobla n'han engrexat
am patate, arròs y blat
qu'es fa a Marjal y a s'Empresa.³²

L'any 1900 Joaquim Gual de Torrella i l'enginyer Satorras estudiaren en es Colombar la fertilitat de la finca per al conreu de l'arròs, els bons resultats obtinguts permeteren a l'"Agrícola Industrial Balear S.A." ampliar el seu cultiu a tota la finca.

15. Dins sa Font han trobat
un goix d'arròs de primera;
i el se n'han de dur a Ciutat,
per mostrar a (n)en Torrella.

16. Coneixeu don Xim Torrella,
que n'és senyor de Canet;
ara ha comprat s'Albufera,
i, enguany ja collirà s'esplet.

L'Albufera era tenguda com una de les grans propietats que encara restaven a Mallorca, i així ho indiquen les següents cançons:

17. Ses fulles de Vinagrella
que hi ha dins s'alzinar
bastarien per comprar
Santa Ponça i Son Catlar,
Son Vivot i Massanella,
Carabassa i Corbera,
Son Creixel i Son Pere,
Son Mulet i Sa Verdera
Can Vauma i Ca Na Bassera
i llavonses s'Albufera
que confronta amb la mar.³³

---

³²Sa Marjal. (1990): Vol. I - Tom I. Any I, núm. 6 p. 122-123. Edició facsímil, Ajuntament de sa Pobla

³³Mascaró Passarius, José. (1962-1963): Corpus de toponímia de Mallorca. Vol. I p. 16. Ed. Gráficas Miramar, Palma de Mallorca.

18. Es senyor de Son Parera
sempre diu punyeta cony;
si li daven sa Bufera,
bufaria tot lo món.

19. Ja m'ho va dir sa murera
que duies es monyo gros;
t'hi poses paia d'arròs
des terme de s'Albufera.

El cultiu de l'arròs era desconegut a Mallorca. Es va haver de recórrer a mà d'obra especialitzada i coneixedora del seu cicle biològic per poder posar les terres en explotació. Fou així com arribaren treballadors de València per començar l'aclimatació i el cultiu intensiu d'aquest nou producte.

20. Mal es barco hagués fer ui
quan vengué es valencià.
I, es primer goix que sembrà
no hauria d'haver tret ui.

Durant aquest període d'explotació de l'Albufera per part de l'Agrícola Industrial es va contractar jornalers de fora de la comarca i de Mallorca, els valencians. Així ho explica Sebastià Cladera -Pipes- en aquestes estrofes, marcades en negreta, que no estan mancades de exaltació de les virtuts dels conradors poblers; amb un to un poc exagerat, però amb un rerefons real:

SA MARJAL
LEMA:
Ordена una lley divina
qu'em de trebayar per viure.

¡Oh Pare Celestial!
Vos qui teniu providenci
vos demán guía y cienci
y un conexament formal,
per jo glosá natural
a devant da presidenci,
y poré esplicá amb elocuenci
lo que conté Sa Marjal.

De Sa Pobla Sa Marjal
es molt rica y productora,
en s'estíu encantadora,
es un jardí vegetal
de plantes molt natural
tothom qui'l veu enamora,
am sa seua regadora
de s'hort que té cada qual.

Ells s'hi passen els estíus
tant els casats com fredins,
dones, fradines y nins,
fent feyna y están molt catíus;
regan sense haverhí ríus,
tot de sinis y molins,
y en lloc se veuen jardins
que sian tant productius.

De siquis y algun pouet
regan y també am ses latas
dones y fadrines guapas,
duguent es seu capellet,
casada du el seu ninet,
descalsos, fora sabatas,
allá pasturen de grapas
y algun pareix un negret.

Sa Marjal es molt alegre
que ja no heu pot esser més,
tots amb gran interés,
un cava y s'altre rega,
y un altre que també sega,
y un qu'ensolca de través:
pena passen els poblés,
no creguéu que sia vega.

Han d'ampará tot es sol
tan fort com cau en s'estíu;
per conservar es seu regíu
cad'un en es seu redol,
y tant si vol com si no vol
allá ha d'estar catíu,
y matant moscartes hey ríu
en sa nit sense llensol.

Regan, baten y traginen
es blat en sos seus instants,

y fan regá els seus infants
petits qui am penas caminen:
a altres feynas inclinan
si's que'n tengan de més grans.
Son de fé bons cristians,
y pes seu profit s'enginyan.

Axó es molt natural
en s'estú passá caló,
tots fan s'obligació
per aumentá es capital,
conren bé en general,
y en tot el mon redó
en doble d'estensió
no treu tant com Sa Marjal.

Sufrint serana y calós
parexen passats pes fum.
Tota classe de llegúm
se cuy y canyom hermós;
y si es Goven fos piadós
los llevaría es Comsúms,
y altres parts prendian llum
si vessen qu'aqueix do 'hey fos.

Poblés, Sa Marjal tením
que conrant bé mos fa bo;
axó 'heu puc dir fora pò,
qu'en s'estiu sols no dormím,
y trebayant mos sentím
ja dels pulmons, ja des co:
la duim una copa d'o,
per axó molt hey coím.

Es conradó molt pretén
fe produir Sa Marjal.
y treure un bon jornal
trebayen qu'es un extrém.
Es conradó es qui sostén
al Rey, Papa y Cardenal:
y a tota sa sanc real
bé es pot dir que la mantén.

Sa Marjal sempre verdetja
com un jardí de floretas
y estant en flor ses monjeteas
Sa Marjal per tot blanquetja;
llevó tothom malavetja

regá molt y ferlas netas.
Com si fossen senyoretas
tota atlota se passaetja.

No dic més per no fe gros
perque no'm duigen pondera:
trenquen y baten a s'era
com han regat un bontros;
per fí, may tenen repós,
sa feyna molt los supera
y han d'atendre a s'Albufera
plantant y sembrant arrós.

De canyom molt se n'hi fa
també porém fer bravatas
qui atlotas lletjas y guapas
molt bé'l saben espadá.
També se sol colectá
moniatos y patatas;
y si venen mil fragatas
totes poren carregá.

Me recort qu'essent atlot
casí no hi havía res,
y des que vengué s'inglès
qu'axugá aquell bassiot
se ha engrendit molt aquest clot
y es conradó molt s'ha estés;
y axí qu'está ben comprés
que tothom fa lo que pot.

Han millorat molt es prat,
y engrandida Sa Marjal,
y es prova que cada qual
nit y dia ha trebayat
y fins y tot s'han enginyat
en fe horts dalt un penyal:
Sa Pobla no te igual,
está ben vist y aprovat.

Am so prat amillorat
y Sa Marjal engrandida
se cuy una gran partida
de llegums, faves y blat:
S'Islenya qu'hey ha a Ciutat
la mitat no s'en duría,
y de lo que dexaría
se'n sostrendía un reynat.

Ell s'hi fa dins Sa Marjal
canyom, fasols y monjetes,
malons y carabasassetes,
maís come canyeral
monieto principal,
y moltes de patatetes;
cinc cents vapors y barquetes
no li faríen senyal.

S'hi fa colque pollegral
y anguiles corregudes;
cuytes am bones mostures
pot menjar un General,
Papa, Bisbe o Cardenal
se'n farían llepadures;
millors no hi ha confitures
dins Madrid, sa capital.

Si mirám bé Sa Marjal
es un jardí d'hermosura,
de tant bona agricultura
no n'hi ha d'altre igual.
Sa Pobla es especial
per cultivá am gran finura:
s'inglés posá llevadura
y sortí pudenta y nial.

Sortí pudenta y res val
per molt que tengan progrés,
vengueren molts de extrengés
com s'inglés va fé es Canal,
un conradó especial
y també molts d'enginyés,
més s'idea dels poblés
ha triunfat en el final.

Vengueren manacoríns,
de Campos y Santanyí,
de Felanitx y Llubí,
y també molts d'algaydíns
més prengueren els tapíns
per no sobre conrerhí;
y també varen fogí
bujarrons y pollensíns.

Fa uns quants d'anys que vengueren
ben molts de valencians,

homos robuts y bens sans
sols aguyer no'n tregueren;
¡ja 'heu crec! també fogigueren
més perduts que no es milans;
en tot posarhí ses mans
els poblés ben prest saberén.

Tothóm sab varen fogí
y abandonaren es tros,
tornaren prende es radós
plet dugueren a la fí;
Don Xím Torrella va dí:
«Am sa rahó jo los gos;
poblés, tots sembrau arrós
que sempre en teniu a mí.»

Els poblers tengueren permís
que los va doná Don Xím,
sembrá arròs tots consentím
en pacte de compromís;
qu'es valenciá fogís,
pués per vago l'avorrím;
si mos ho mirám de prím
cada poblé na vol sí.

Ell no hi ha que dubtarhó,
perque es veu ben demostrat
tot poblé es ben animat
y molt bon trebayadó;
a damunt es Puig Majó
hey coirá xexa y blat;
se pot dí en seguridat,
tothom es bon conradó.

Uns grans premis se merexen
els poblers, ¡y es ben vé!
sa cienci y es podé
no sé com no 'heu regonexen,
ses terras molt produexen
si bé les conren; creismé,
si trescau per dins Son Fé
ses des poblés se conexen.

Es Govern en general
se n'hauría d'ocupá,
y avuy mateix publicá
una lley especial
que no pagás cap real

aquell qui bé conrará,
y triple hagués de pagá
tot aquell que conrás mal.

Jo no duc pretenció
per cap premi obtení
axo 'heu fas per obeí
sa meva inclinació:
es vé, voldría tení
es sebre de Salomó
y diría am viva rahó
o qu'are no vos puc dí.³⁴

Fallit el projecte de l'"Agrícola Industrial Balear", En Torrella recuperà el control, i com diu Sebastià -Pipes- a la glosa, cedeix a murers i poblers l'explotació de l'arròs un cop apreses les tècniques per al seu cultiu, dividint en multitud de parcel·les l'àrea explotada, les "veles".³⁵

Són nombroses les cançons que ens parlen de les feines que requeria el cultiu de l'arròs. A finals de març es feien els planters de l'arròs, abans s'havia cavat o llaurat el bocí de terra on aquest s'havia de fer, a fi de netejar la terra de tota casta d'herbes:

21. Es Valencià va gros
amb nou o deu bergantelles;
que allà on caven femelles,
se cert que seran porgueres,
per llarg que sigue s'arròs.

4. lo que caven ses femelles,³⁶

Després aquesta feina era repetida a les veles on la terra era llaurada un pic i un altre si la terra era forta; i si era fluixa se feia a mà, cavant-la amb la rampaina o arpellots. A finals del mes de juny l'arròs ja tenia més d'un pam, s'arrabassava el planter i se'n feien manadets per sembrar-los a l'arrossar:

---

³⁴Sa Marjal (1990): Vol. I - Tom I. Any I, núm. 2 p. 28-35. Edició facsímil, Ajuntament de sa Pobla. Fou el guanyador del primer premi del "*Segon Certamen de Glosadors Poblers*".

³⁵De Damià Duran i Jaume (vegeu bibliografia) agaf l'explicació que fa de la vela: "*Una "vela" podria ser més o menys ampla, poc o molt llarga, però fou a tothora una unitat d'explotació exclusiva de s'Albufera. Unitat d'un quartó o més, preferentment inferior, ubicada dins formes poligonals irregulars...*"

³⁶Variant a Rafel Ginard. Op. Cit. Volum Segon p. 166 amb el núm. 280 a l'apartat de "*cavar, entrecavar*". Recollida a Muro.

22. En bon dia de Sant Pere

a missa no vaig anar
perquè me feren plantar
arròs bomba a s'Albufera.

3 per aprendre de plantar

3 perquè em varen fer plantar³⁷

L'arròs se sembrava en goixets de tres o quatre brins a cada pam. Les feines de collir i plantar arròs eren realitzades per dones, les plantadores avançaven en sentit contrari a la disposició del cos per no trepitjar els redols ja sembrats, enfonsant amb les mans les tiges dins el fangar per l'arrel.

23. Sa feina des plantar arròs

n'és d'anar de cul enrere.
Des que n'han posada bandera
es senyor no té repòs.

24. Quan veig que posen bandera

es meu cor no té repòs.
Sa feina des plantar arròs
es caminar per enrere.³⁸

Les jornaleres eren llogades a la plaça del poble pels pagesos que posseïen més quarterades d'arrossar. Un cop llogades i fetes les colles partien cap a la Marjal -els més rics hi anaven en carros i la resta en bicicletes o a peu-. Tant l'anada com la tornada se feia en grup i era de veure la taringa de carros i els estols de gent que tornaven el capvespre cap els pobles en acabar la jornada.

25. A Sa Pobla mos diran

"ja venen ses canaleres";
pareixen aufabagueres

---

³⁷Variant de "*Sa veu des plantar*". Op. Cit. També a Aguiló Fortesa Op. Cit.

³⁸Els dos versos de la primera part de la cançó se refereix en al drap vermell que posaven a les veles i canals per avisar que davallava l'aigua per regar l'arrossar.

regades de tot sol any.³⁹

Les collidores eren les que arrancaven l'arròs dels planters i les plantadores el sembraven a les veles:

26. Noltros som ses plantadores
de l'amo en Toni Cotxer,
noltros volem quedar bé
i, no ho volen ses collidores.⁴⁰

3 de l'amo en Rafel Gener.

Com veim a la cançó existia una certa rivalitat entre les diferents colles de plantadores. La mà d'obra sobrava i els jornalers havien de procurar fer molta feina perquè els tornassin a llogar, a més, també hi havia un cert orgull personal per fer la feina bé.

27. Som vint-i-cinc plantadores
que feim feina amb en Capó.
Si bravet ja té raó,
li pots dir que dur es penó,
de Mallorca ses millores.

28. A sa Pobla mos diran
ja venen ses arrosseres.
En es tai d'En Martí Nyan
hi ha dones panderes.

2 ja venen ses jornaleres⁴¹

El treball s'acompanyava amb la tonada del plantar, aquesta marcava el ritme, actuava d'estímul i esperonejava a les plantadores a fer retre la feina:

---

³⁹Rafel Ginard. Op. Cit. Volum Tercer p. 81 amb el número 843 a l'apartat de "*sa Pobla*", recollida a Santa Margalida.

⁴⁰Les collidores per allargar més el jornal procuraven fer la feina lenta, mentre que les plantadores havien d'esperar que arribassin els manats d'arròs, fent la impressió de mal feineres.

⁴¹Variante de Rafel Ginard Op. Cit. p. 81, amb el núm. 844 de l'apartat de "*sa Pobla*": recollida a Muro.

29. ¡Arròs, arròs, Magdalena!
¡Magdalena, arròs, arròs!
Es peix que se fa més gros:
dins la mar la balena.⁴²

30. Magdalena, arròs, arròs!
Arròs, arròs Magdalena!
Es peix que se fa més gros
a la mar, és la balena.⁴³

31. Arròs, arròs, Magdalena,
Magdalena, arròs, arròs.
Es peix de la mar més gros
s'anomena una balena.⁴⁴

A un redol de feina on hi havia tantes dones s'aprofitava per treure a rotlo les xafarderies del poble, els amors, etc, amb alguns moments per a la diversió, als jocs i les bromes (41), fins i tot es picaven amb d'altres jornaleres o amb els homes. Així sembla que passa en aquesta glosa:

32. Pereona, Pereona,
tu qui plantes arrosset,
alerta a (n)en Moreet
que té sa llengo cremadora.

1 Plantadora, plantadora,
3 alerta a en Moret⁴⁵

33. Vet allà en Pere Lloret
a damunt es malacó,
com li deu anar s'amor?
li deu anar tort o dret!

---

⁴²D'un informador. M'han comentat que se recitava per animar a la feina: "venga, venga, arròs arròs Magdalena..."

⁴³Rafel Ginard Op. Cit. volum segon p. 5 amb el núm. 39 de l'apartat peixos, recollida a Sant Joan.

⁴⁴"*Sa veu des plantar*" Op. Cit. També a Andreu Ferrer Op. Cit. p. 233 amb el núm. 24 de l'apartat de "*zoologia*". Aquesta cançó és de les més conegudes i popular del cançoner; el fet que es trobi a Menorca reforça la procedència mallorquina de les altres sis cançons de temàtica albufera recollides per Andreu Ferrer.

⁴⁵Variant de sa Pobla.

34. En Pere Antoni Corró
en sos valencians floca;
de damunt es malacó
a sa gent diu cosa poca.

Les jornaleres solien esser les més jovenetes del poble que es llogaven a fer feina per altri. Tampoc no hi manca l'humor al cançoner:

35. Enguany en es Colombar
n'hi ha moltes de fadrines.
N'hi haurà de nins i nines
filles des Valencià!

36. A sa Roca, es sol hi toca
a sa Roca, es sol hi neix.
M'estim més sa meva al·lota
que una caixa de doblers.

Així, un cop plantat l'arròs a finals de juny sols s'havia de tenir cura de regar els arrossars i evitar les plagues que atacaven l'arròs. D'aquestes feines se n'encarregaven els homes que, a més, havien de mantenir els canals nets d'herbes i brutors que poguessin impedir els pas de l'aigua cap a les veles.

37. Quan jo segava s'esquera
sabia manar barquet.
No sé on ets Nofret
festeges a Can Quelet
i estan plens de tinya vera.⁴⁶

38. Perquè no el me deixes
en es carabassot;
anirem a regar ses rotes
diumenge jo i s'al·lot.⁴⁷

---

⁴⁶Les tasques dels homes eren diferents a les de les dones, ells solien realitzar les feines més dures, escurar els canals, segar bagatge o esquera, llaurar, etc. Degut a l'estretor dels camins i malacons els productes s'havien de treure amb "barquet", en aquest cas s'esquera, que era emprada per a alimentació del animals o per a portar-la a la fàbrica de paper.

A finals del mes d'agost l'arròs començava a espigar i dins la segona quinzena de setembre se segava.

39. Ja hem acabat de segar
s'arròs bomba i moncalí.
Es majoral podrà dir,
no n'hi ha quedat cap bri,
enguany dins es Colombar.⁴⁸

Però de vegades l'anyada prenia malament i la climatologia sovint adversa de la mediterrània feia que l'esforç de tot un any se'n anava en orris.

40. S'arròs de dins s'Albufera
no bastarà per Consell;
que ha rebentat amb herbei
canyet i qualque jonquera.⁴⁹

41. Roqueta lloc fotut
cada any l'amo s'hi pega;
sis anys d'aigua tot li nega
i si és sec, se mor de cuc.

El Cançoner no tan sols alaba la prosperitat i el progrés econòmic i social que va suposar la dessecació i roturació de l'Albufera i la Marjal. Com hem vist, en algunes cançons és present el lament per la duresa i la brutor de la feina arrossera i per les obres de dessecació, així a la cançó (6) s'invoca la vinguda d'una torrentada per fer desaparèixer els mitjans, i fins i tot l'enginyer, que es fan servir a les obres. També a la cançó (20) i a la que tot seguit transcriurem es fa palès el plany per les condicions de vida que duen els jornalers, arribant al punt de maleir l'arribada del cultiu de l'arròs a Mallorca:

---

⁴⁷Als llocs on el nivell de la terra era més elevat que el nivell de la mar era necessari pujar el desnivell dels canals ajudats d'un carabassot. Aquesta feina s'acompanyava d'una tonada molt singular.

⁴⁸Josep Massot i Planes Op. Cit. La cançó fa esment a dues de les classes d'arròs més productives, l'arròs bomba i l'arròs mancolí.

⁴⁹Aguiló Fortesa, Gaspar Op. Cit.

42. No comenceu a esquitar
que tota jo vaig remui,
mal es barco hagués fet ui
quan vengué es valencià
i es primer goix que plantà
no hauria de ver tret ull.⁵⁰

O pel fet d'haver de treballar en els dies de festa de precepte que marcava l'Església Catòlica: el dia de Sant Pere (22) i els diumenges (37) en unes feines que no admetien cap demora. També, la denúncia pels sous baixos que rebien els jornalers i la explotació de què eren objecte queda manifesta en la següent cançó:

43. Noltros mos hem assegudes
i damunt es malacó;
mos han llevat un velló
no hauríem d'esser vengudes!⁵¹

Com per l'edat primerenca en què els fills dels jornalers s'havien d'incorporar a les feines del camp per ajudar mantenir les pobres economies familiars:

44. Vaig en es malacó.
Que n'ets de desgraciat
que *antes* de tornar granat
ja te donen es fauçó
bagatge de malacó.⁵²

Però és el glosador pobler Bartomeu Crespi⁵³ a la glosa titulada "*An'els trabayadors*" el que descriu millor l'ambient de penúria, privacions i les dures condicions de vida a què havien de fer front els jornalers i petits pagesos de Muro i sa Pobla.

---

⁵⁰"*Sa veu des plantar*" Op. Cit.

⁵¹Josep Massot i Planes, Op. Cit.

⁵²Recollida a sa Pobla.

⁵³Guanyador del "*Tercer Certamen de Glosadors Poblers*" amb el lema "*Forsa y valor poblers, Vos ho diu un mallorquí*".

A N'ELS TRABAYADORS

LEMA: Forsa y valor, poblers.

¡Oh Pare Celestial!
vos deman llum y való
y faré qualque cansó
referent a sa marjal,
y també a sa vida real
del pobre trabayadó,
qu'es mitj des fret y caló
té que guanyá es seu jornal.

S'es vist qu'es trabayadós,
principalment es poblés,
conradós y jornalés
passám un temps rigurós,
patím fret, patím calós,
y tots duim pesat es feix;
trabayant foném es greix
sols per alimentarmós.

Fent feyna de nit y día
a escarada o llogát,
amb un traje apadassát,
descals y en cos de camía;
en so sol passant fatiga
de suor sempre banyat,
pero no ha replegat
axí com se merexía.

Un pobre fa economía
d'estíu, nigú heu ha duptat,
y ha begut y ha menjat
creguent que replagaría:
¡Deu mos guard de malaltía
y tota necessitat!
que quant un s'ha alimentat
sols se queda en s'estormía.

Llevó en comensá a tení
tres o quatre, o vuit infants,
no hi ha repós ni descans,
pena sempre ha de patí;
de día cuyda a morí
cruixit de brassos y mans,
y es vespre plos y espants

sols no's senyor de dormí.

Quin feix tan gros y pesát,
quanta pena y quins dolós
pessám els trabayadós
menjant de lo qu'hem suat:
un sis anys, un quatre, un dos;
per calsar y vestírllos,
Deu sab de que s'h'afluxat.

Despues que los té surats,
ja no pot fer lo que feya;
l'homo se pensave y creya
sortí d'aquells maldecaps:
els anys ja li son sobrats,
en sa jovintut no hu veyá:
qui en lloc de trabayá seya
llevó té mals resultats.

Ja sabeu qu'hem de patí
uns pocs y ets altres massa;
aquesta vida mos passa
a n'es jornalés axí:
fins a trenta anys pot seguí,
a coranta anys ja no cassa;
si va sis dies a plassa
s'en lloga dos perque sí.

Si pren un poc de conró
ja's mal de moure y faxuc,
fa feyna si puc no puc
el pobre trabayadó;
tot voldria abrassarhó,
peró es bon temps s'es perdut,
li falta sa jovintut,
sa forsa y s'espeumó.

Es trebay mos pren ventatje
en perde sa jovintut,
y en pic que tenim salut
navegam de tot coratje
de pagá tot lo degut:
¡quants de pics menjám pa axút
per falta de companatje!

Pobrets hem de trabayá
cada qual lo que pot fe,
qu'en aquest mon se conté

passá pena y bon obrá:
qui's fatiga tendrá pa,
y també qualque dobbé:
Deu mos dará si obram be
en el Cel un bon está.

En el mon hem de patí,
tots duim carregat es feix,
tothom pena des que neix
fins a s'hora des morí;
entre noltros s'usa axí,
conradós y jornalés:
forsa y valor, poblés,
diu en Bartomeu Crespi.⁵⁴

O aquesta altra glosa de Jaume Puigserver amb el títol "*Del trebay surt el profit*" no tant punyent com la de Bartomeu Crespi, però també, prou significativa:

DEL TRABAY SURT EL PROFIT

Glose dedicades a n-els marjalés de Sa Pobra

Jo no glos per interés
Ni tampoc per da alabansa,
Pos a la fi sa balansa,
No decant ni don de més.

Com per voltros vuy glosá
Consider terme precís
Qu'el llenguatge ha de ser clá,
Come tres y tres son sis.

Si heu fas bé, no vuy victoria,
Si heu fas mal, no m'anutjáu,
Teng sempre a nes meteix grau
El termometr de ma gloria.

Si creis que m'he anemorát
De voltros per ben vestí,
Me será precís es dí
Qu'axó may m'ha entussiasmat.

Rellotjes y cadenetes
Y anells en sos diamans

---

⁵⁴Sa Marjal (1990): Vol. I - Tom I. Any I, núm. 10 p. 186-189. Edició facsímil, Ajuntament de sa Pobra

Posats pes dits de sas mans,
Tot axó son...*Terasetes*.

No es axó que m'anemora
A mí d'els honrats poblés,
Me admira veure el progrés
De la gent treballadora.

Del trabay surt el profit,
Diu una dagi mallorquina,
Y axó es una lley divina
Qu'el mateix Deu mos ha dit.

Qui trebaya no té fret
Y disfruta de salut,
Un mal fané es un perdut
Y sempre viu primet.

Jo som un admiradó
els trebays de Sa Marjal,
Y consider cada qual
Com el millor conradó.

¡Quant veitx aquells molinets
Que treuen aigo un sens fi
Y l'amo seu pot cuhí
Emb un any dos bons esplets!

D'arrós, pebres y monjetes,
Patates y carabasses
De Mallorca umpliu les plasses
Y treis moltes de pessetes.

Sa terra mes ben conrada
Que jo he vista es d'es poblés.
¡He vist trescents formigués
A dins una corterada!

Escús es di sa cavada
Que feren per fe terrossos;
¡N'hi havia molts y grossos
Per fer sa formiguerada!

De Muro, de Manacó,
De Felanitx y Sineu
Surten molts dexant lo seu
Sumiant un nou tresor.

Y creismé que molts n'hi ha
D'aquells pobres jornalés
Que per falta de dobbés
Ara no poren torná.

¿Com es que voltros poblés
No dexau la vostra villa?
Per una rahó sensilla,
Perque sou bons jornalés.

Qui trabaya a dins lo seu
El capvespre y el matí,
No fa més que obehí
Lo que está manat per Deu.

Deu quant va fe el firmament
Y lo demás que segueix
Heu dexá tot que obeïex
A un natural moiment.

Axó mos diu bastant clá
Que ses lleys divines son
Qu'el qui vol viure a n'el mon
Per forsa ha de trabayá.

¿Heu reparat quant una eyna
Fa temps qu'está retirada
Qu'el rovey la s'ha menjada
Y no es bona per fe feyna?

Axó passa a n'el senyó
Que no fa ningun servey,
Sols qu'en lloch de ser rovey,
Sempre te pruaga o doló.

Qui de doló te coxera
Y apenas pot caminá,
Si fa feyna prest tendrá
Salut, gana y correra.

¿Que té el poble qui bé conra?
Honra.

¿Y qu'en treu de la virtut?
Salut.

¿Y dels fasols y monjetes?
Pessetes.

¿Com no hu de tenir riaietes
Comtemplant es vostro níu,

Si a dins cavostra teníu
*Honra, salut y pessetes?*⁵⁵

Una part de l'Albufera i de la Marjal era dedicada a l'explotació ramadera⁵⁶. Les terres de la possessió de Son Sant Martí acolliren una de les més importants ramaderies de braus que eren lidiats a les millors places de Mallorca. El Cançoner no recull aquesta activitat, però en tenim testimoni en el sainet humorístic de Guillem Català Morro⁵⁷:

ES BOUS A MI NO'M FAN PO

.....
Per devant y per derrera
el me veurieu paupá
veuréu lo qu'en va pasá
fa mitx any a S'Albufera.
Erem un company y jó (Amb interés)
que anavem d'escursió a peu
vos ho cont perque vegeu
que «es bous a mi no'm fan pó». (donant un molinete)
¿Jo pó d'es bous? ¡quin desberat!
tant grós que per mi sería
si'n ves un l'encalsaría
fins que l'hauría agafat.
Era aixó un damatí
que trepitjant carretera
trobantmós a s'albufera
veinat de «Son Sant Martí».
Per predios grans y menuts
miravem es panorames
y per doná gust a ses comes
reposarem deu minuts.
Prenguerem de lo més bé
una pedra per butaca
y mos treguerem sa pataca
y un xigarro varem fé.
Cuant es metxero ensenia
per da foch a n'es «pitillos»
verem un bou d'es més pillos
cap a noltros que venia.
Es meu company va fugi
igualmente d'un cá de cassa
peró ¿jo? ni una passa

---

⁵⁵Sa Marjal (1990): Vol. I - Tom I. Any I, núm. 8 p. 135-138. Edició facsímil, Ajuntament de sa Pobla

⁵⁶Jose Rosselló de Son Forteza en el relat "*Lluita de braus*", de la seva obra "*Tardanies*", situa l'acció a les terres de l'Albufera.

⁵⁷Català Morro, Guillem. (1939): Es bous a mi no'm fan po. Palma de Mallorca.

vaitx pujá demunt un pi. (Com si rés)
D'alt d'es pi me vaitx fermá
amb tres voltes per ses comes
y mir a davall ses rames
y es bañut vaitx afiná.
M'aferr més fort a n'es pi
a un brancó com es brásy
amb so PEÑUELO d'es nás
amb forester li vatx dí:

(Posa sa capa damunt una cadira y de sa
butxaca o butxacó se treu es guarda so-
rells ple de forarts y dona pases de mu-
leta com si es trobás a n'es pí)

"PASA BICHO MAL CARADO
OTRA VEZ PASA VADELLO
NO ME PUNCHARAS SA PELLO
PORCA ESTOY MUY ENFILADO.

El vaitx fe batre un poch
y amb sa seva idea loca
sucava fort per sa soca
estava encés com un foch.

Es meu compañy me cridava
de ben enfora amagat.

-¡¡No sigas tant arriscat
ay de tu si es có et faltava !!

-¡¡No TIENGAS MEDIO!! li vaitx di

¡¡qu'estich ben asegurad
qu'en fil de ferro gruxat
jo estich farmat a n'es pi!!
M'enfadava cuant el sentía
a n'aquell cap de tortuga
amb veura jo gent poruga
amb un toch la mataria.

¿Qu'es aixó tanta temó?
que móri d'un pich sa pó
no se com no son com jó
que el torey amb mocadó.

(Dona dos pases por bajo y el se posa
dins sa butxaca).

Por fin es bou se'n va aná
¡tot rabiós aquella hora!
y cuant va essé tres cuarts enfora
a poch poch vaitx devallá.

(Agafa sa capa)

Es meu compañy venguè a jó
més trist qu'un dalló rubent
Y amb digué: -Ets un valent (amb
[veu d'asustat)

«Es bous a mi no'm fan pó»(Amb molta
[xulería dona una verónica)
.....

L'any 1938 l'empresa "*Celulosa Hispanica S.A.*" contruí una fàbrica de paper d'embalar per aprofitar el canyet que naixia a les zones que no es conraven. Una de les gloses recollides ens ha deixat constància d'un accident que es produir a la fàbrica, on morí un treballador de Muro.

45. Entre les onze i migdia
sa caldera explotà;
En Rafel Àngel queda
sense calçons i camia.

La pesca era una altra de les activitats que es desenvolupaven dins l'Albufera. Els pescadors professionals arrendaven els drets de pesca i comercialitzaven el peix per les viles de la comarca. La pesca es podia realitzar amb la fitora des de damunt els canals i els barquets. D'altres formes de pesca eren amb el morenell, i el pescar de forat. L'anguila i el "*peix d'escata*", com es coneixen els peixos que crien dins el prat, són les dues classes de peix més apreciades. Aquestes han passat a formar part de la cuina típica de Muro i sa Pobla essent l'espínagada el plat més conegut. Però a més de l'espínagada amb l'anguila s'elaboren altres plats típics: els fideus amb anguiles, les "*anguiles aufegades*", etc.

46. Toninó a surt a sa Riba
voràs en Jaume Gener,
que a sa fitora té,
a cada pua una anguila.

47. Amor, si a sa Pobla anau
'cabereu de posar greix:
allà hi ha anguiles i peix
i carabasses a traú.⁵⁸

48. D'ets esportins fan ses piles
i posen es fil en doble
Tonina, devers Sa Pobla

---

⁵⁸Rafel Ginard, Op. Cit. Vol. III núm. 838 p. 81 de l'apartat "*sa Pobla*", recollida a Santa Margalida.

¿què no hi menjaràs anguiles?⁵⁹

Alguns dels animals que habiten l'Albufera s'esmenten a les cançons, pensem que la caça és una de les activitats que l'home avui hi practica de forma controlada. S'han esmentat les anguiles i els peixos però, n'hi ha d'altres:

49. Jo vaig vorera, vorera,
vorera de malacó,
per veure si trobaré
es niu de la cadenera.

50. Què és es Saluet de Mar
o Sa por de s'Albufera,
qui mos encalça darrera
i no mos pot agafar.⁶⁰

Un animaló molt molest i abundant és el moscard, aquest és el protagonista de dues cançonetes i del glosat humorístic de Baltasar Serra -Pau-:

51. Es moscards de s'Albufera,
són més maleïts que un lleó;
mos han inflat en Corró,
i llavors don Xim Torrella.

52. Suara un moscardí
ha vengut i m'ha picat,
i m'hi han fet un forat;
tots ets altres des parat
han vengut a guitar-hi.

ES MOSCARD DE SON SENYOR
Suare s'en es vengut
baix de jo un moscardí
y s'es atrevít á di

---

⁵⁹Rafael Ginard, Op. Cit. Vol. III núm. 850 p. 81 de l'apartat "*sa Pobla*", recollida a Lloseta

⁶⁰El Saluet de Mar es la remor que fa la mar en dies de tempesta a la badia d'Alcúdia, i la Por de s'Albufera és el nom de l'aucell conegut com "*Queca*". Els dies d'hivern amb mal temps l'Albufera és encara més salvatge. Sembla que rep el nom de por pel cant que emet aquest aucell, que és un poc fantasmagòric. L'Albufera abans de la dessecació sempre va estar envoltada d'un cert misteri.

que volia glosá ab mi
o ab un altre més sabut.

Y jo li dich tiré marxé
que si't pech et dex croxit
jo no se com tan petit
te atraveis investirmé.

Al punt que li dich axó
de glosá ja mes partit
y m'ha respost y m'ha dit:
en que sia tan petit
som homo per xupá anit
tota la sanch del teu cor.

Veyes de mí si s'en reya
aquest moscart glosador,
perque les sentís millor
las me cantava á s'oreya.

Dalt un homo regador
s'hi viuen uns quans penderos;
els moscart de Son Senyor
han format un batalló
de granaders y atxeros.

Se pissetjan en se nit
y van á robar pels horts
y diun que son més forts
que ses tropas de Madrit.

Se pissetjan a robá
de nit, y de dia jeuen
y tota se sanch li treuen
si encuantren cap hortolá.
Un moscart que no te dents
sempre ve devora mí
y me diu cosí, cosí,
y jo no vuy tals parents.

Si aquex moscardí no muda
de manarmé tan sangrat
o daré part a Ciutat,
y aquella forta amistat
com de prest l'haurém perduda.

No se perque feis axó
de sengrarmé tans de pichs,

basta y prou siguem amichs
teniu pietat de jó.

Els moscart de Son Senyor
tenen el barrám d'uyastre
fican el bech dins sa pasta
per treure sa sanch millor.

Enviém un sasqueré
en que sia dels mes grossos
y me roëch tots els ossos
encare no'm donaré.

S'altre dia á Sa Marjal
un moscart hey vaig 'gafá
dins el bech hi vaitx trobá
arma de foch y punyal
y per no resultá mal
no'l te vaig vole enviá
perque vaig considerá
qu'era ferida mortal.

Suare un moscardí
su á n'es coll m'ha picat
y m'hi ha fet un forat
que tots els altres des prat
d'ensá que l'han afinat
volen veni á goitarhí.⁶¹

El Cançoner Popular de Mallorca és farcit de cançons que parlen dels nostres pobles i de la gent que els habita. Aquestes quasi sempre fan ressaltar els seu defectes o ridiculitzen algun dels trets diferenciadors del poble veínat, fent-ne befa i plasmant-ho en una glosa que recorrerà tota l'illa, instituint així, el tòpic.

Un lloc tan significatiu com l'Albufera, la Marjal i els productes que s'hi produeixen no podien passar per alt al glosador sempre atent i despert del poble de més aprop i llançar, així, la seva diatriba. A Muro són carabasses, carabassons i caps rodons; a sa Pobla granoters, pataters, etc. Per tant el Cançoner de l'Albufera ha de reflectir per força la rivalitat i l'enveja sempre present entre els pobles veïnats.

---

⁶¹Sa Marjal (1990): Vol. I - Tom I. Any I, núm. 7 p. 135-138. Edició facsímil, Ajuntament de sa Pobla. Observar la semblança de la última estrofa amb la cançó (52)

- 53.** Si venen alcudiencs,
 digau que som a Marjal.
 Feis-los un memorial
 que fassin es tres alens.⁶²
- 54.** A sa Pobla som anat
 mal me toc gota s'hi torn;
 i ses al·lotes de Muro són:
 com a vacotes de parat.
- 55.** A la Vila són vileros,
 a Maria talacons,
 a Muro carabassons
 i a sa Pobla granoteros.⁶³
- 56.** A Muro en tenien ganes
 de beure aigua de sa Font,
 dins un mes n'han fet un pont,
 sa torre i dues campanes.⁶⁴
- 57.** Es poblers sense sabates
 van an es governador:
 -Bon dia tengui, senyor;
 ¿mos vol fer aquest favor,
 d'enbarcar-mos ses patates?⁶⁵

Fins aquí arriba el recull i la nostra modesta aportació al Cançoner de Mallorca, amb aquest enfiloi de versets mesells de saborino de la nostra pagesia i la seva contrada. Creim haver complert els objectius que ens proposàvem quan començàvem el treball: presentar un recull de la cançonística de l'Albufera i la seva Marjal. Continuarem les nostres recerques per

---

⁶²Rafael Ginard, Op. Cit. Vol. III núm. 275 p. 48 de l'apartat Alcúdia recollida a sa Pobla

⁶³La carabassa era un dels productes més conrat a la nostra marjal, i els granots no poden faltar en un lloc tan humit com el prat. Per tant, els habitants d'ambdós pobles són identificats despectivament amb les carabasses i els granots.

⁶⁴Rafel Ginard, Op. Cit. Vol. III núm. 614 p. 68 de l'apartat "Muro" recollida a sa Pobla, cita les següents variants: "sa torre i dues campanes" Si; "sa trona i dues campanes". A; "i dues campanes noves". Llu; "un carrer i dues campanes". St. Marg.

⁶⁵Rafel Ginard, Op. Cit. Vol. III núm. 852 p. 82 de l'apartat "sa Pobla" recollida a Muro.

tal de rescatar i servir tot aquest patrimoni cultural que com a murers i poblers estem obligats a conservar per a la resta del poble mallorquí.

BIBLIOGRAFIA

- Aguiló Forteza, Gaspar.(1961): Cuadernos de música folklórica Balear I p. 35 i 113. La Puebla, Mallorca.
- Aguiló i Fuster, Marià.(1985): Cançonetes mallorquines. Ed. Barcino, Barcelona.
- Alcover, Mn. A. M. i Moll, F. de B.(1930-62): Diccionari Català-Valencià-Balear 10 vols. Ed. Moll, Palma de Mallorca.
- Català Morro, Guillem.(1939): Es bous a mi no'm fan po. Palma de Mallorca.
- Duran i Jaume, Damià.(1978-1979): "Producció i crisi arrossera de sa Pobla i Muro" a Trabajos de Geografía. p.35-56. Ed. pel Departamento de Geografía de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Palma de Mallorca.
- Ferrà-Ponç.D.(1972): "Els glosadors de Campanet" a LLuc. Maig del 1972. p. 14-17.
- Ferrer Ginard, A.(1981): Cançonetes menorquines. Ed. Nura, Menorca.
- Ginard Bauçà, P. R.(1979): Cançoner popular de Mallorca. 4 vols, amb pròleg de F. de B. Moll, Col. Els Treballs i els Dies. Ed. Moll, Palma de Mallorca.
- Ginard Bauçà, R.(1981): El Cançoner Popular de Mallorca, Les Illes d'Or. Ed. Moll, Palma de Mallorca.
- Janer Manila, G.(1988): Sexe i cultura: el cançoner. Ed. Moll, Mallorca.
- Llabrés, J. i Vallespir, J.(1987): Els nostres arts i oficis d'antany. Vol. IV p. 207-219. Estudis monogràfics del Museu de la Porciúncula, 5 vols. Ed. Gràfiques Miramar, Palma de Mallorca.
- Mas i Fornés, Antoni.(1992): "La societat i la política vistes pels glosadors de Santa Margalida. (Darreries del segle XIX/1945)". Treball de curs inèdit.
- Mascaró Pasarius, José.(1962-1963): Corpus de toponimia de Mallorca. Vol. I p. 16. Ed. Graficas Miramar, Palma de Mallorca.
- Massot i Muntaner, J.(1981): "Bibliografia de la cançó popular mallorquina" a Randa, núm. 11 p. 223-233. Ed. Curial, Barcelona
- Massot i Planes, J.(1984): Cançoner musical de Mallorca. Ed. Sa Nostra, Barcelona.
- Mercadal Bagur, Deseado.(1979): El folklore musical de Menorca. Ed. Gràfiques Miramar, Palma de Mallorca.
- Miralles.J.(1972-3): "Els glosadors de Montuiri" a LLuc. Octubre 1972:13-16, Maig 1973 p. 16-19, Novembre 1973 p. 20-22.

- Moll, F. B.(1934): "Transcripció de cançons populars amb notes sobre fonètica sintàctica" a Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura. Ed. Biblioteca Balmes, Barcelona.
- Noguera, A.(1893): Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares. Ed Tipografía de Víctor Berdós, Barcelona.
- Riera Estarelles, A.(1988): Cent i tantes tonades tradicionals de Mallorca. Ed. Moll, Palma de Mallorca.
- "Sa Marjal".(1909-1910). Any I. Tom I i II. Sa Pobla.
- Uialfás.(1957): "Sa veu des plantar". Año I núm. 8. La Puebla.
- Valriu, C (1980): "Algunes gloses sociopolítiques, de 1932 a 1936" a Randa. Núm. 10 p. 197-216.
- Valriu, C.(1981): "Dona i cançoner" a Affar, I p. 145-153.
- Veny, J.(1962): "Cançons populars Mallorquines" a Estudis Romànics, XI p. 305-325.
- Vidal Alcover, Jaume. 1967): "El valor poètic de les cançons populars mallorquines a Lluc, núm. 555, 556, 557 i 558.